

Wyrok z dnia 21 lutego 2002 r., I CKN 1041/99

Posługiwanie się przez przedsiębiorcę, mającego pozycję dominującą na określonym rynku hurtowym, jednolitym systemem cen na tym rynku nie stanowi przejawu niedopuszczalnej praktyki monopolistycznej, przewidzianej w art. 5 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 24 lutego 1990 r. o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym i ochronie interesów konsumentów (jedn. tekst: Dz.U. z 1997 r. Nr 49, poz. 318 ze zm.), jeżeli przedsiębiorca stosujący ceny jednolite uzyskał stan przewagi konkurencyjnej nad konkurentami z racji uczestniczenia we wszystkich szczeblach obrotu towarowego.

Sędzia SN Mirosław Bączyk (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Gerard Bieniek

Sędzia SN Antoni Górski

Sąd Najwyższy w sprawie z odwołania Polskiego Koncernu Naftowego S.A. w P., obecnie – Polskiego Koncernu Naftowego "O." S.A. przeciwko Prezesowi Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów przy udziale zainteresowanego – Polskiej Izby Paliw Płynnych w W. o przeciwdziałanie praktykom monopolistycznym, po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej w dniu 7 lutego 2002 r. na rozprawie kasacji pozwanego i zainteresowanej od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie, Sądu Antymonopolowego z dnia 23 czerwca 1999 r.

oddalił obie kasacje i zasądził od Polskiej Izby Paliw Płynnych w W. na rzecz Polskiego Koncernu Naftowego S.A. w P., obecnie – Polskiego Koncernu Naftowego "O." S.A. kwotę 300 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Polska Izba Paliw Płynnych zgłosiła żądanie wszczęcia postępowania antymonopolowego przeciwko M. Zakładom Rafineryjnym i Petrochemicznym, Petrochemia P. S.A. w P. (obecnie – Polski Koncern Naftowy S.A. w P.), zarzucając

wskazanemu Koncernowi prowadzenie działalności, będącej przejawem nieuczciwego oddziaływania na kształtowanie cen i w rezultacie mającego znamiona praktyki monopolistycznej w rozumieniu art. 5 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 24 lutego 1990 r. o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym i ochronie interesów konsumentów (jedn. tekst: Dz.U. z 1997 r. Nr 49, poz. 318 ze zm. – dalej "u.p.p.m."). Praktyki monopolistyczne polegały na tym, że Koncern sprzedawał na szczeblu obrotu hurtowego paliwa po jednolitych cenach (w terminalu w P. i na terenie kraju, tj. w magazynach spółki naftowej, zlokalizowanych na końcówkach rurociągów), pomimo ponoszenia przez Koncern (Rafinerię) różnych cen transportu. Według Izby, jednolity system cen ogranicza rozwój konkurencji na szczeblu obrotu hurtowego paliwem, hurtownie paliwowe nie mogą nawiązać skutecznej konkurencji z Koncernem, ponieważ koncern zaopatruje w paliwa inne hurtownie i jednostki działające na szczeblu detalu (stacje paliwowe).

W wyniku wszczętego przeciwko Koncernowi (Rafinerii) postępowania antymonopolowego, w którym Koncern nie uznawał podnoszonych przeciwko niemu zarzutów, Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów wydał w dniu 11 grudnia 1995 r. decyzję, w której nakazano Koncernowi zaniechanie stosowania praktyki monopolistycznej, polegającej na nieuczciwym oddziaływaniu na kształtowanie cen paliw przez sprzedaż paliw płynnych po jednakowej cenie w P. i w biurach handlowych Koncernu.

Na skutek odwołania Koncernu, Sąd Okręgowy – Sąd Antymonopolowy zmienił zaskarżoną decyzję w całości, w ten sposób, że oddalił żądanie Polskiej Izby Paliw Płynnych w W. w przedmiocie nakazania Polskiemu Koncernowi Naftowemu S.A. w P. zaniechania stosowania jednolitych cen paliwa na potrzeby zaopatrzenia krajowych odbiorców hurtowych, pomimo ponoszenia przez ten Koncern różnych kosztów transportu. Sąd ustalił, że Koncern zajmuje pozycję dominującą na rynku hurtowej sprzedaży paliwa płynnego, będącym rynkiem relewantnym. W ocenie Sądu, stanowisko Koncernu nie zostało udowodnione, jakkolwiek jego pozycja rynkowa w latach następnych będzie ulegać istotnemu osłabieniu (m.in w związku z redukcją ceł na paliwa).

Analizując różne rozwiązania organizacyjne przyjmowane przez przedsiębiorców w odniesieniu do geograficznego kształtowania cen, Sąd Antymonopolowy stwierdził, że system tzw. jednolitej ceny towaru bez względu na ponoszone koszty transportu, stosowany przez powodowy Koncern, może ograniczać konkurencję z

naruszeniem przepisów art. 5 ust. 1 pkt 5 u.p.p.m., jeżeli taka strategia cenowa ma charakter antykonkurencyjny. W ocenie Sądu Antymonopolowego, przyczyną nieskutecznej konkurencji hurtowników z Rafinerią nie są jednak jednolite ceny stosowane w obrocie hurtowym przez tę Rafinerię (Koncern), lecz jej (jego) przewaga konkurencyjna nad hurtownikami, wynikająca z faktu jej uczestniczenia na wszystkich szczeblach obrotu towarowego paliwem, a w szczególności – na szczeblu produkcji. Lepsza pozycja konkurencyjna Rafinerii, wynikająca z obiektywnego faktu obsługi wszystkich szczebli obrotu paliwem, decyduje o nieskuteczności konkurencyjnej hurtowników w ich relacjach z Rafinerią, a nie zaś jednolity system cen hurtowych stosowany przez Rafinerię. System ten zapewnia równą szansę dla wszystkich konkurujących ze sobą hurtowników zaopatrujących się w paliwa w terminalu Rafinerii w P. lub w jej regionalnych bazach. W uzasadnieniu wyroku Sądu Antymonopolowego znalazły się ponadto sugestie dotyczące ewentualnego ograniczenia zakresu działalności Koncernu jedynie do szczebla produkcji paliw. Wskazano też dalsze racje przemawiające za zmianę zaskarżonej decyzji z dnia 11 grudnia 1998 r.

W kasacji Polskiej Izby Paliw Płynnych podniesiono i szeroko umotywowano zarzut naruszenia prawa materialnego w wyniku niewłaściwego zastosowania art. 5 ust. 1 pkt 5 u.p.p.m. Zdaniem skarżącego, Sąd Antymonopolowy nietrafnie przyjął, że prowadzona przez powoda sprzedaż paliw płynnych po jednakowej cenie w jego siedzibie w P. i w biurach handlowych rozmieszczonych na terenie Polski nie stanowi nieuczciwego oddziaływania na kształtowanie hurtowych cen paliw płynnych, a więc nie stanowi praktyki monopolistycznej. Skarżący domagał się zmiany zaskarżonego wyroku i utrzymania w mocy decyzji Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 11 grudnia 1998 r.

W kasacji pozwanego Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów podniesiono również zarzut naruszenia prawa materialnego – art. 5 ust. 1 pkt 5 u.p.p.m. przez błędną jego wykładnię i niewłaściwe zastosowanie oraz zarzut „naruszenia przepisów postępowania, mający istotny wpływ na wynik sprawy (art. 393 pkt 2 k.p.c.), a w szczególności – przyjęcie przez Sąd błędnych kryteriów przy ocenie wpływu, jaki wywiera stosowana przez Polski Koncern Naftowy S.A. strategia kształtowania cen na paliwo na stan konkurencji na rynku, jak i innych okoliczności mających znaczenie dla sprawy”. Wskazując na te zarzuty, pozwany Prezes domagał się zmiany zaskarżonego wyroku w całości i oddalenia odwołania

Polskiego Koncernu Naftowego S.A., ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

W kasacji pozwanego Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów wskazano wprawdzie drugą podstawę kasacyjną (art. 393¹ pkt 2 k.p.c.), nie przytoczono jednak przepisów postępowania cywilnego, które – w ocenie skarżącego – zostały naruszone przez Sąd Okręgowy – Sąd Antymonopolowy. Zgodnie z ukształtowanym już orzecznictwem Sądu Najwyższego, tak sformułowana podstawa kasacyjna nie może być brana pod uwagę w postępowaniu kasacyjnym. Do rozstrzygnięcia pozostał zatem wspólny dla obu kasacji zarzut naruszenia prawa materialnego – art. 5 ust. 1 pkt 5 u.p.p.m. O ile jednak w kasacji zainteresowanego – Polskiej Izby Paliw Płynnych podkreślono niewłaściwe zastosowanie wspomnianego przepisu, o tyle w skardze kasacyjnej pozwanego Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów eksponowano nie tylko niewłaściwe zastosowanie tego przepisu, ale także jego błędną wykładnię. Istotą sporu pozostaje zatem zagadnienie, czy w świetle ustaleń faktycznych, dokonanych przez Sąd Antymonopolowy, powodowemu Koncernowi Naftowemu S.A. można zarzucić stosowanie praktyki monopolistycznej, przewidzianej w przepisie art. 5 ust. 1 pkt 5 u.p.p.m. w postaci nieuczciwego oddziaływania na kształtowanie cen paliw płynnych w celu eliminacji konkurentów. Zbliżona motywacja zarzutu naruszenia wspomnianego przepisu, prezentowana przez obu skarżących, usprawiedliwia łączne ustosunkowanie się do zasadniczych wątków obu wniesionych kasacji.

Nie ma wątpliwości, że powodowy Koncern zajmuje pozycję dominującą na rynku hurtowej sprzedaży paliwa w Polsce w rozumieniu przepisu art. 2 pkt 7 i art. 5 ust. 1 pkt 5 u.p.p.m. Ustalenia takie wynikają z decyzji Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 11 grudnia 1996 r. i uzasadnienia zaskarżonego wyroku. Pozycja dominująca odnosi się zawsze do określonego typu rynku (krajowego lub lokalnego), oferującego określoną postać towaru w rozumieniu ust. 2 pkt 5 u.p.p.m. Chodzi tu o tzw. rynek odpowiedni (rynek relewantny). W rozpatrywanej sprawie takim odpowiednim (relewantnym) rynkiem jest krajowy rynek hurtowej sprzedaży paliw płynnych. Z ustaleń Sądu Antymonopolowego wynika także to, że powodowy Koncern, poza aktywnością i dominacją na tym rynku, prowadzi także jeszcze inną działalność – importuje paliwa, jest

producentem paliwa zbywanego potem w ramach sprzedaży hurtowej oraz prowadzi sprzedaż detaliczną paliwa przez system stacji benzynowych.

Brak podstaw do stwierdzenia, że powodowy Koncern dokonywał sprzedaży paliw płynnych na rynku hurtowym poniżej kosztów własnych w tzw. bazach regionalnych. Gdyby było inaczej, istniałyby podstawy do przypisywania Koncernowi praktyk monopolistycznych przewidzianych w art. 5 ust. 1 pkt 5 u.p.p.m. (sprzedaż poniżej kosztów w celu eliminacji konkurencji). Sprzedaż hurtowa paliw płynnych dokonywana była w P., w miejscu produkcji tych paliw, oraz w kilku innych biurach handlowych Koncernu, usytuowanych w większych miastach w kraju. W orzecznictwie antymonopolowym europejskim uznano nawet, że ceny poniżej tzw. średnich kosztów produkcji są cenami niesłusznymi, jeżeli zmierzają w istocie do eliminacji innych konkurentów występujących na rynku relewantnym.

Pozostaje też faktem, że powodowy Koncern stosował na hurtowym rynku paliw płynnych tzw. jednolitą cenę w aspekcie geograficznym, a więc nie różnicował jej w różnych miejscach dokonywania sprzedaży, mimo konieczności ponoszenia różnych kosztów związanych z przemieszczaniem paliw płynnych. W praktyce stosowanie takiej ceny jednakowej (tzw. uśrednionej) w siedzibie powodowego Koncernu w P. i w biurach handlowych rozmieszczonych na terenie kraju, w obu kasacjach dostrzeżono przejaw praktyki monopolistycznej Koncernu w postaci nieuczciwego oddziaływania na kształtowanie cen hurtowych paliw płynnych. Zbieżne wnioski obu kasacji, zmierzające do zmiany zaskarżonego wyroku i utrzymania w mocy decyzji Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 11 grudnia 1998 r. (oddalenia odwołania powodowego Koncernu od tej decyzji), świadczą o tym, że wnoszący kasacje dążą w istocie do utrzymania w mocy wspomnianego rozstrzygnięcia Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, nakazującego zaniechanie stosowania ceny jednolitej przy sprzedaży paliw płynnych w P. i biurach handlowych Koncernu.

Zastrzeżenia Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, ujawnione w decyzji z dnia 11 grudnia 1998 r., i wnoszących kasację, nie budził sam fakt posługiwania się przez powoda systemem cen jednolitych paliw płynnych, ale zasięg stosowania ceny jednolitej. Ich zdaniem, sprzedaż po cenie jednolitej w siedzibie powodowego Koncernu w P., a więc po cenie wyższej niż wynosiłaby cena producenta paliwa, stanowiła w istocie przejaw nieuczciwego oddziaływania tego Koncernu na kształtowanie cen w rozumieniu art. 5 ust. 1 pkt 5 u.p.p.m. (...)

Najogólniej biorąc, w ocenie skarżących stosowana przez Koncern strategia ceny jednolitej stanowi – jak to określono w literaturze – nadużycie pozycji dominującej o charakterze antykonkurencyjnym w postaci co najmniej osłabienia istniejącej lub możliwej konkurencji. Nie chodzi tu więc o zarzut nadużycia o charakterze eksploatacyjnym, a więc nierzetelne lub nieuzasadnione ekonomicznie zachowania przedsiębiorstwa dominującego wobec konkurentów polegające m.in. na umożliwieniu dominującemu przedsiębiorstwu osiągnięcie dodatkowych zysków lub nałożenie na konkurentów dodatkowych ciężarów.

Trafnie stwierdził Sąd Antymonopolowy, że stosowanie ceny jednolitej w zasadzie może prowadzić do ograniczenia konkurencji, a więc przynosić efekty o charakterze antykonkurencyjnym dla innych uczestników rynku. Może też powodować nieskuteczność lub nieefektywność konkurencji innych uczestników rynku wobec podmiotu dominującego stosującego cenę jednolitą. Taki destrukcyjny dla konkurencji efekt niekoniecznie jednak należy łączyć zawsze z samą praktyką stosowania systemu cen jednolitych. Nieskuteczność konkurencji mogłaby też wynikać, jak trafnie zaznaczono w zaskarżonym wyroku, także z tego, że podmiot dominujący na rynku relewantnym, stosujący system cen jednolitych, znajduje się w określonej sytuacji rynkowej wobec konkurentów (obecnych i przyszłych), a mianowicie – uzyskuje wobec nich lepszą pozycję konkurencyjną lub wyraźną przewagę konkurencyjną. W rozpoznawanej sprawie powodowy Koncern uzyskał przewagę konkurencyjną nad pozostałymi przedsiębiorstwami hurtowymi operującymi na rynku paliw płynnych, ponieważ uczestniczył we wszystkich segmentach obrotu towarowego wspomnianym paliwem, od szczebla produkcji do szczebla obrotu detalicznego. Nie sposób zatem twierdzić, że stosowanie przez powodowy Koncern systemu cen jednolitych na paliwa płynne w miejscu produkcji i w biurach handlowych powoła miało na celu eliminację lub ograniczenie konkurencji na rynku paliw płynnych i tylko dlatego system taki został ostatecznie wprowadzony. Nieskuteczność i nieefektywność konkurencji przedsiębiorców hurtowych wynikała przede wszystkim z faktu ukształtowania się przewagi konkurencyjnej Koncernu wobec konkurentów na rynku paliw z racji jego wcześniej dokonanej ekspansji gospodarczej, powodującej aktywność na wszystkich możliwych szczeblach dystrybucyjnych obrotu paliwem. Jeżeli zatem przedsiębiorca, mający pozycję dominującą na określonym rynku hurtowym, posługuje się systemem cen jednolitych na tym rynku, to działanie takie nie stanowi

przejawu niedopuszczalnej praktyki monopolistycznej przewidzianej w art. 5 ust. 1 pkt 5 u.p.p.m., gdy przedsiębiorca stosujący ceny jednolite uzyskał stan przewagi konkurencyjnej nad konkurentami z racji uczestniczenia we wszystkich szczeblach obrotu towarowego.

Z przedstawionych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 393¹² k.p.c. orzekł, jak w sentencji.